

SANT BLAS I SANTA ÀGUEDA

Tradició, patrimoni i
identitat cultural de
Mequinensa

Per Maria Teresa Moret Oliver

Foto: Aragón TV

1. INTRODUCCIÓ

Les festes de Sant Blas⁽¹⁾ i Santa Àgueda –que el mes desembre de 2018 van ser declarades d'Interès Turístic d'Aragó⁽²⁾– se celebren a Mequinensa almenys des de fa més de tres segles. Els actes que s'hi organitzen, on s'implica tota la població, es desenvolupen durant la setmana del 3 i del 5 de febrer (tot coincidint amb l'onomàstica dels susdits sants), i culminen aquell cap de setmana amb la celebració del carnaval, que a Mequinensa es coneix com “los disfrassos”.⁽³⁾ Aquest esdeveniment s'ha convertit en els radars anys en un espectacle sense precedents a tota la comarca, ja que els mequinensans han assolit una reputació en la confecció que en fan i que elaboren durant tot l'any. Tanmateix, el nostre objectiu és aproximar-nos a com es vivien aquestes festes en el passat, i per això ens hem basat en les diferents entrevistes dutes a terme a mequinensans d'entre 50 i 88 anys, majoritàriament dones,⁽⁴⁾ així com en l'arxiu fotogràfic que elaboren els seus veïns a través de les xarxes socials.

Tot i que el caràcter festiu d'aquestes celebracions no és exclusiu de la vila, cal posar de manifest que en aquesta població del Baix Cinca tenen una especial rellevància; per un costat, pels actes previs a la festa, i per un altre costat, per la relació tan estreta que hi ha amb el carnaval;⁽⁵⁾ un llarg període que rau en el mateix solstici hivernal i que esdevé un temps esglaonat de festes que queda perfectament expressat en la següent folia que apleguem i que fa referència a les onomàstiques del mes de febrer:

*El primero no hace día,
el segundo Santa María,⁽⁶⁾
el tercero San Blas,
el cuarto nada
y el quinto Santa Águeda.*

Anys 20-30. Persones disfrassades. Arxiu família Moncada

Finals dels anys 50. Dones i nens disfrassats.

Font: Veïns de Mequinensa

Al voltant de Sant Blas, i sota els auspicis de la Candelera, han sobreviscut un bon nombre de costums rituals que comparteixen amb el carnaval la preocupació i la protecció, de la mateixa manera que el presagi o el pronòstic climàtic. La data més aproximada possible al dimarts de carnaval és el dia 3 de febrer, festivitat de Sant Blas, de fet, així ho marquen els quaranta dies de la Quaresma que es fixen segons la primera lluna plena de la primavera, d'acord amb la tradició jueva de la Pasqua. L'anàlisi de la fase lunar en aquestes dates permetia a l'home primitiu mesurar la distància de la lluna plena hivernal, d'aquí el caràcter augural d'aquests dos dies en la tradició agrícola, tal com s'observa en alguns refranys que ens transmeten els informats i que ja MORET (1995: 18-19) va compilar:

«L'aigua de febrer, tota dins d'un calder»

«Lo sol de febrer mascare com un calder»

«Al febrer, cada hora del seu parer/ un parer»

«Si la Candelera plora l'hivern ja és fora»

«Tant si plora com si no plora l'hivern ja és fora»

«Per la Candelera, la nou plena»

«Per Sant Blas la cigüenya veuràs»

Al costat del tarannà d'auguri, aquestes festes ens mostren el poder protector i purificador de persones, animals i collites. La festivitat de Sant Blas, que segueix a la de la Candelera, reuneix al seu voltant diversos actes de protecció de mals i de malalties, a través dels aliments, tant de persones com dels animals domèstics. Es creia que en ingerir-los es preservava les persones de

malalties diverses, entre les quals la memòria popular destaca els mals de gola. De fet encara s'invoca al sant quan un nen petit "s'escana" i se'l fa mirar cap a munt amb el crit de «Sant Blas, Sant Blas!»). Per tant, les processons que es fan, on s'ofereixen dolços al sant, tenen l'objectiu de pregar-li benevolència i en menjar-los protegir-se dels mals de coll.

Santa Àgueda, d'altra banda, es la celebració que ofereix el culte a l'advocada de les dones, tant les solteres com les casades –tot i que normalment hi recorrien les gestants per tindre un bon part, aquelles mares que no produïen suficient llet per alimentar les criatures o bé les que tenien "mals de pit", normalment relacionats amb la lactància–. També se li atribueix a la santa, la protecció contra els incendis, el poder malèfic d'alguns esperits i els mals d'auguri (produïts per encanteris) que algú podia provocar contra nadons o el bestiar. Així mateix, se la vincula amb la consecució de collites abundants, l'atracció de la bona fortuna i la curació de mals de cap (MORET, 1995: 19):

«Per Santa Àgueda planta l'aufàbiga»

*«Per Santa Àgueda se semble l'aufàdega
i la mossa que és aixerida ja té eixida»*

2. ELS ACTES TRADICIONALS DE LES FESTIVI-

TATS DE SANT BLAS I SANTA ÀGÜEDA

2.1. La setmana prèvia

A Mequinensa, les celebracions no es limiten als dies del santoral, sinó que se circumscriuen, i encara es fa així, a una setmana on hi havia diferents actes, en què els hòmens no deixaven de treballar –la major part a les mines i al camp– i s'unien al guirigall format als carrers un cop acabada la jornada laboral; per la qual cosa, tant als organitzats per Sant Blas com als de Santa Àgueda, hi havia al radere dos comissions formades exclusivament per dones que s'encarregaven de tots els esdeveniments que produïen aquells dies. En el passat, tal com ens comenten els informants, els susdits grups es constituïen segons la zona de la vila a la qual pertanyien, i això suposava la identificació de la gent del Poble amb un dels dos sants: «*nantres érem més de Sant Blas*» o «*nantres érem més de Santa Àgueda*», ens indiquen. Al bell mig d'aquesta partició se situava l'església de Nostra Senyora de la Asunción, de manera que des del temple fins al carrer Saragossa (nom que després de la Guerra Civil va passar a García Sanchiz), era la zona de Sant Blas, i des de l'església fins al final de la població (passant lo quartel de la Guàrdia Civil), la de Santa Àgueda; els límits venien a coincidir amb la ubicació dels sants en les seues fornícules, Sant

Anys 31-36. Arxiu família Moncada

Anys 50. Placeta Santa Àgueda o plaça de la Madrilla, guarnida per a la celebració de la festa.
Font: Veïns de Mequinensa.

Any 2019. Mequinensanes al forn coent les tradicionals coques.
Font: Ajuntament de Mequinensa.

Blas al carrer Saragossa i Santa Àgueda a la plaça de la Madrilla (coneguda també com a placeta Santa Àgueda).

Actualment, com en el passat, la setmana prèvia a les festivitats es preparen un dels elements, segurament, que més identifiquen aquestes festes, “les coques”, on les dones d’ambdues germandats amassen aquest tipus de pa per separat als diferents forns de la població. La majoria de les Mequinensanes ajudaven (i encara ho fan) a elaborar-les i acudien a la convocatòria de les seues integrants per passar tot el matí juntes. Segons em comenten les entrevistades, aquest tipus de coca no s’ha deixat de fer mai, a excepció dels anys més complicats de la guerra, i la recepta s’ha transmès sense alteració a través de les diferents generacions, que tot i ser la mateixa, alguns asseguren que ara i adés ixen unes més bones que les altres, qui ho sap!

De la mateixa manera que es feia antigament, les representants de les dos germandats es fan càrrec de repartir les porcions que cada una de les voluntàries amassarà i hi donarà la forma característica arrodonida, irregular i amb uns petits orificis al mig, perquè quan estiguin llestes el mossèn les pugui beneir. En el passat, “les coques” se solien portar fins al ball en “panistres” –nom dels cistells de vímet de boca àmplia (cf. DCVB, s. v.: *panistra*)–, per vendre-les a una peseta. Aquests diners ajudaven a sufragar la festa, essencialment el pagament als músics que tocaven aquell dia i també la cocció al propietari del forn. Ara, com abans, la devoció és la mateixa, i amb els diners de la venda se sol pagar una xocolatada als nens del poble aquell mateix “dumenge”.⁽⁷⁾ La paraula coca⁽⁸⁾ existeix en diferents llengües romàniques (occità, sard, romanès, etc.),⁽⁹⁾ però també en les germàniques (anglès, alemany, danès, etc.). Això no vol dir, per descomptat, que en català (documentada des del segle XIV) tingui un origen germànic, sinó que segurament es tracti d’una creació paral·lela (DECat II, 789). A l’Aragó la paraula s’estén per tot el territori (*coca ~ coqueta*), fins i tot penetra en el basc (*koka*), gairebé sempre fent referència a un tipus de pa d’elaboració senzilla, de forma ovalada i de mida petita.

“Les coques”, al Poble, estan elaborades a base d’aigua, farina, sal, llevat, oli i anís. En estar beneïdes, asseguren, que Sant Blas i Santa Àgueda protegeixen a qui les ingereix de possibles malalties. Juntament a “les coques”, les integrants de les associacions antigament venien números per a una rifa, abans “la toia”, de la qual en parlarem més endavant, i fins no fa gaire una cistella amb aliments. Antigament, al ball de tarde, els nens hi solien anar amb un bocí de xocolata

que s'emportaven de casa, i se les menjaven mentre gaudien de la música de l'orquestra.⁽¹⁰⁾

2.2. La Vespra

La *vespra* < VESPĚRA, vigília o dia anterior a la celebració, és costum resar el rosari, que avui es fa a missa però al poble vell es feia en una casa.⁽¹¹⁾ Aquell dia era la primera vegada que s'entonaven els gojos als sants, els cants religiosos que s'han conservat, però dels quals tenim poca informació sobre l'antiguitat i autoria. Com en la majoria de les composicions d'aquesta índole –i a pesar que en general els gojos solen adoptar diferents formes i variacions–, s'observa com l'ingredient popular és comú a ambdós. Estan compostos per una estrofa introductòria que es repeteix a tall de tornada al final de cada una de les cobles. L'estructura més general d'un goig es podria resumir amb el següent esquema:

INTRODUCCIÓ	2 versos +
TORNADA	2 versos
COBLES	Número il·limitat ⁽¹²⁾
TORNADA	2 versos
EPÍLEG	2 versos +
TORNADA	2 versos

La major part dels gojos en honor a sants sovint resumeixen els episodis més importants de la seua vida, el martiri i els miracles que en vida i després de la mort van fer. La forma literària i musical ha mantingut i respectat el motlle tradicional al llarg del temps i les estrofes solen ser de sis versos i acaben amb la tornada, de manera que formen quartetes per estrofa. És freqüent que la lloança ocupi només els dos primers versos de la tornada i que en els raders es formuli la petició, que sol reclamar més favor per lloar les excel·lències del sant, requerir-li gràcia en vida i la salvació a l'hora de la mort, fins i tot hi ha casos en què es pot observar algun favor concret (pluja, protecció per a les collites o el bestiar, malalties, etc.):

*Danos, Blas, tu protección,
alientos de fe y de vida*

*Pide por nuestra salud,
virgen mártir del Señor.*

Pel que fa a la transmissió, es tracta d'un gènere redactat en castellà i semipopular, ja que una part es divulgava de forma impresa i l'altra part es confiava a la memòria de la gent. Els textos s'imprimien en fulls i quadernets, a voltes amb gravats molt elaborats i gairebé mai anaven

*Anys 20-30. Dones portant Santa Àgueda.
Font: Arxiu família Moncada.*

acompanyats d'anotacions musicals. Les lletres sempre són d'origen erudit i narren, com ja hem observat, la vida i miracles, mentre que la melodia es confiava a la memòria. És curiós observar com amb els gojos passa el contrari que amb les cançons populars, es poden recopilar diverses tonades per a una sola cançó, mentre que per als gojos correspon una única melodia a diferents composicions; de fet, sovint es recorre a melodies d'altres cançons. En escoltar-los, hom pot comprovar que la música és relativament moderna, sobretot pels girs melòdics, segurament perquè els antics foren substituïts per altres més nous; és molt freqüent que en algunes poblacions es puguin trobar dos versions musicals per a una mateixa composició (cf. Gonzalvo 2002: 92).

Ambdós gojos són, segurament, de finals del segle XIX o de principis del XX –període en què la pràctica va ser molt popular–, i reflecteixen el tarannà popular que el gènere hauria assolit llavors, amb poc artífici artístic i sense cap pretensió literària. Tracten conceptes devots, senzills i s'intercedeix al sant a partir de la invocació. Els que es conserven al Poble presenten característiques molt similars a la resta dels conservats arreu d'Aragó (i de la resta de la Península), tenen diverses estrofes de 6 versos i la tornada, que es fa a partir dels raders últims versos d'una estrofa introductòria.

Els de sant Blas, que porten el títol de «*Gozos a honor y gloria del glorioso sant Blas, obispo*

y *mártir*», es componen de deu estrofes de sis versos i la tornada de quatre. A les estrofes 1 i 2 s'hi narra la infantesa i la joventut, a la tercera es fa referència a les virtuts del sant, que continuen a la 4 i 5. És a partir de l'estrofa 6-7 quan s'inicia el martiri i es descriu com es va produir; ja a la 8 s'hi descriu el càstig dels que el persegueixen i entre la 9 i 10 esdevé el miracle.

Si la garganta oprimida
Logra en ti respiración
Danos, Blas tu protección
Alientos de fe y de vida.

Te dio Armenia feliz suelo
Sebasto mitra y dosel
Tu fe y constancia laurel
La palma y corona, el cielo
Tu piedad te dio el consuelo
De aquella grey afligida.

Eres pastor verdadero
Y a tus pies como otro Adán
Con tal humilde ademán
Va el lobo como el cordero
El león y el tigre fiero
Busca en tu cueva guardada.

Respeto a un santo la muerte
En este o aquel aprieto,
Y a ti rinde más respeto
Cuando el ahogo es más fuerte

No hay enfermo de esta suerte
Que en ti no logra acogida.

Un infante se atraganta
De una espina y, al instante
Que te invoca hace el infante
Bellos pasos de garganta
Y alegre tus glorias canta
Con él su madre afligida.

Encuentra, Blas por tu medio
Todo dolor medicina
Y hasta de la misma espina
Sacas la flor del remedio,
La angina no causa tedio
A la garganta oprimida.

Tu cuerpo arado se ve
Con agudos peines y, ufano
Del surco que abre el tirano
Brotó el grano de la fe
Así propagado fue
Cristo en tu sangre vertida.

En un lago de crueldad
Te arroja, mas ¿qué sucede?
Que ni el hielo ni agua puede
Apagar tu caridad,
Como otro Pedro en la verdad
El agua a tus pies es sólida.

Vio en un lago sofocarse
Sus ministros Satanás
Y en medio, cuando por Blas
Tantos dejan de ahogarse
El agua quiso vengarse
De aquella chusma atrevida.

Fuiste Obispo y fiel pastor
Que por tu grey inmolado
Aún después de degollado
Oye tus silbos de amor
Al martirio con fervor
Te sigue en la fe encendido.

Dos niños son los postreros
Que te siguen con amor
Y al ejemplo del pastor
Murieron como corderos
Y al fin todos placenteros
Cantamos con fe rendida:

Si la garganta oprimida
Logra en ti respiración
Danos, Blas tu protección
Alientos de fe y de vida.

Els gojos de santa Àgueda: «Gozos en honor y gloria de santa Àgueda, virgen y mártir», sumen dos estrofes més que els anteriors. Com és habitual en aquestes composicions, comencen amb la

vida de la santa en les dos primeres estrofes, de la tercera a la setena es narra com Àgueda va estar a punt de perdre la puresa i en la vuitena s'inicia el martiri que continua fins a l'estrofa 10. El miracle es produeix al llarg de les estrofes 11-12, quan està ferida pel martiri tan violent que ha patit i és visitada a la presó per Sant Pere; a la 13 succeeix el miracle i el culte a aquesta verge màrtir. Per últim, es reprèn la introducció i la tornada.

Que en Catania naciste

es un hecho averiguado,
no está empero probado
si en Palermo la luz viste
y en Catania moriste
por Jesús tu Redentor.
Pide por nuestra salud...

Eran tus padres piadosos
y también nobles señores.
En tus primeros albores
tus pasos ya son gloriosos,
pues diste ejemplos hermosos
de virtud y religión.
Pide por nuestra salud...

Cuando en Catania vivías
el gobernador Quinciano
osó pedirte la mano
y a que a Dios renunciarías;
¡Con qué horror recibirías
semejante petición!
Pide por nuestra salud...

Encerrada en tu aposento

pides con gran devoción
no caer en tentación
en tan crítico momento
y te ofreciste al tormento
por medio de la oración.
Pide por nuestra salud...

Luego que acabó de orar
esta Virgen animosa
se levanta presurosa
y a Quinciano fue a buscar.
Este le mandó llevar
a un lugar de seducción.
Pide por nuestra salud...

Por Quinciano es preguntada
sobre su familia y nombre.
A lo que pronto responde:
Yo soy Águeda llamada
y mi familia ignorada
no es por ti, gobernador.
Pide por nuestra salud...

Siguió a esto la escena
de tormentos inauditos
pues los verdugos malditos
azotan a la Virgen tierna
y se vio la tierra llena
de su sangre con horror.
Pide por nuestra salud...

Sus carnes son desgarradas,
sus huesos descoyuntados,
por los hierros afilados
por las plantas abrasada.
Las gentes se ven pasmadas
de un suplicio tan atroz.
Pide por nuestra salud...

Sus deseos ya frustrados
al ver la Virgen constante
mandó el tirano al instante
sus pechos sean cortados,
y todos horrorizados
condenan tan vil acción.
Pide por nuestra salud...

Y la bestia avergonzada
de su rigor y fiereza
dispone que con presteza
la Virgen sea ocultada,
que en la cárcel sepultada
permanezca en su dolor.
Pide por nuestra salud...

Mas apenas encerrada
en el triste calabozo
[la virgen con alborozo]
por san Pedro es visitada
y de repente curada
de sus llagas y pasión.
Pide por nuestra salud...

Recibe, Jesús amado,
A la esposa que te ama
y que por último reclama
verse en el cielo a tu lado
y ante tu trono elevado
vivir siempre de tu amor.
Pide por nuestra salud...

Al decir esto expiró
y su cuerpo victorioso
fue sepultado y, glorioso,
en Catania murió.
Y allí mismo recibió
el culto y veneración
Pide por nuestra salud...

Resplandeciente en honor
Águeda en la virtud
pide por nuestra salud
Virgen Mártir del Señor.

2.3. Lo dia dels sants: missa, processó i disfossos

El dia de cada una de les festivitats, a primera hora del matí, era costum que algunes persones eixissen disfressades pels carrers per espantar els transeünts, als que se n'anaven a treballar o els que marxaven prompte de casa per fer altres quefers. Abans de la guerra, ens conten, sovint es portava la cara tapada perquè no fossin reconegudes, però aquesta tradició es va suprimir amb la dictadura; tanmateix, no es va aconseguir mai prohibir del tot el carnaval a Mequinensa durant la dictadura, i ens expliquen que la Guàrdia Civil solia fer la vista grossa perquè tenien en compte com n'estava d'arrelada la festivitat entre els mequinensans.

Segons els informants, els "difrassos" del poble vell no tenen res a veure amb els actuals. Antigament, qualsevol cosa valia per eixir al carrer, i solien col·locar-se cortines, mantes,

Anys 30. Arxiu família Moncada.

draps (que es guardaven per canviar-los al *dra-paire* per taronges) o pells de conill i de llebre (que es canviaven per betes, *aülles* o d'altres productes de merceria, a l'*oncle de les betes*,⁽¹³⁾), etc.; peces diverses que després tornarien al seu ús primigeni, ja que, ens asseguruen: «*Carnistoltes tot ho vol!*».

A les 11 del matí s'anava a missa i la pro-

Anys 60. Dones disfressades amb pells al cap.

Font: Veïns de Mequinensa.

cessó recorria els carrers del poble amb el sant i la santa en una "peaina" ('peanya'), fins a la casa d'una veïna on s'aturava i s'oferien unes pastes i un vi dolç (moscatell o mistela). Les dos peanyes, ara per ara, són transportades majoritàriament per dones, tot i que no sempre va ser així, ja que tant l'arxiu fotogràfic com el testimoni dels nostres informants, confirmen que la festivitat de sant Blas era més pròpia d'hòmens que de dones, tot i que elles sempre van estar al càrrec de l'organització.

Això sí, ens expliquen, santa Àgueda únicament era portada per dones i era el dia en què elles manaven i podien traure a ballar als hòmens, encara que només ho solien fer les dones grans o entre germans, segurament per una qüestió de decòrum per part de les més joves.

Les nostres informants octogenàries ens expliquen que existia una ermita de sant Blas al Port, de camí al terme rural de Vallasserra direcció a Casp, que degué ser destruïda durant la segona República, i ja després de la Guerra Civil ningú va pensar a restaurar-la: «*prouta feina teníem!*», ens comenten.⁽¹⁴⁾ Com anècdota, dos informants ens recorden la història contada pels avantpassats, en què un any sant Blas va castigar als hòmens que el subjectaven amb malalties, ja

que el van fer trontollar en excés de camí a aquest santuari a causa d'una ingesta excessiva de vi. Aquest fet es narra en la folia –que no es exclusiva de Mequinensa, d'aquí la credibilitat dubtosa de l'anècdota– que una de les informants recorda, en la qual s'acoblen primer les veus masculines i després les femenines:

«De san Blas venimos,
no borrachos, pero bien bebidos.
A Santa Águeda voy, a cumplir lo prometido,
a que me guarde las tetas y el tetón de mi marido»
Tant en una festivitats com en l'altra, les ne-

Any 1965. Dones eixint de l'església amb la santa als braços d'una de les integrants de la germandat de santa Águeda.

Anys 40. Hòmens portant sant Blas en una peanya.

nes i les dones portaven com a ofrena i disposats en un *taulell* ('taula d'amassar'), guarnida per brodats de puntes de coixí, "el pa beneit" i "la toia". Pel que fa al primer, es tractava d'una *coca*, un tipus de pa que estava fet, si fa no fa, amb els mateixos ingredients que s'han esmentat anteriorment (farina, aigua, llevat i com a element extraordinari un "senyal"⁽¹⁵⁾ d'oli), però que en els dies de festa es podien empolsar amb sucre. Aquest pa es venia a bocins als que ho sol·licitaven per un preu raonable, mentre que la toia era un pastís que se subhastava al ball al millor postor.

La paraula "toia" < TOJA, TOJO, d'origen incert, documentada per primer cop l'any 1593,

podria venir del gascó o preromà *ginesta* o *argelaga* (DECat VIII, 531), i com a veu regional del nord-oest documentada el 1475, *tojo* (DCECH, s.v.: tojo), amb el sentit de ramellet per guarnir festes. Coromines assenyala que el més probable és que sigui paraula gascona, per la relació que existí entre la reialesa i la noblesa catalana amb els vescomtes de Bearn-Montcada, ja que en aquests països abunden més aquest tipus de vegetals. Val a dir que el mestre Coromines no ofereix en cap dels seu reculls lèxics l'accepció d'ofrena dolça, tal com es conserva al Poble. Els informants més grans, tanmateix, en preguntar-los si només li deien "toia" a aquest pastís, ens assenyalaren que antigament feia també referència al ram que portaven les núvies el dia dels seu casament, moltes de les quals tenien el costum d'oferir-lo a algun familiar mort.

Anys 20. Processó amb les noies portant taulells.
Font: Arxiu Família Moncada.

Anys 40-50. Dones i nens portant "la toia" a l'eixida de l'església.

BORAU i SANCHO (1996) recullen a Mequinensa aquesta cobla que qualifiquen de "folia satírica", en què es fa referència a la rifa que els informants ens transmeten amb alguna petita variació:

Lo dia de la fira
un lio va n'hi hauer,
que van rifar una toia
i va caure a un foraster.
Los sòcios enrabiats
no la hi volien dar,
ell va agafar la toia

i a casa se'n va anar.
(BORAU i SANCHO, 1996: 160)

*Lo dia de la fira
un bon lio va n'hi hauer,
que van rifar la toia
i li va caure a un foraster.
Los sòcios enrabiats
no la hi volien donar,
ell va agarrar la toia
i allí se'ls va dir.*
(Informants)

La "toia" era elaborada per alguna de les dones que organitzaven la festa, es tractava d'un pastís que es portava en processó juntament amb el "pa beneït" en els "taulells", tradició que des de fa uns anys s'ha recuperat. Els assistents al ball, normalment hòmens, oferien una quantitat de diners per emportar-se-la (com s'esmenta a la folia). Mentre es produïa la subhasta, es donava temps als assistents perquè s'animessin a oferir més diners per "la toia" i s'anunciava "el remitjó", paraula que té el significat de 'porció petita, la que sobra i no entra dins la mesura ni és suficient per a omplir-ne una altra' (DCVB, s. v.: *remitjó*), però que en aquest cas feia referència al fet que els músics havien de tocar una peça de música entre licitació i licitació. La rifa de "la toia" es va canviar per un sorteig de bitllets que es venien també al ball, amb la mateixa finalitat de recaptar fons.

El ball es feia al carrer, i tenint en compte el mes de celebració, amb freqüència nevada. Ens assenyalen que sovint calia cobrir-los amb palla

Anys 50. Font: Veïns de Mequinensa.

perquè la gent no s'esllissés mentre ballava. El de sant Blas es feia al carrer Saragossa i el de Santa Àgueda a la placeta santa Àgueda (o plaça la Madrilla). Els músics solien ser del poble⁽¹⁶⁾ i era costum que toquessin a l'interior de les cases, Sant Blas a la de "la tía Felicidad" i Santa Àgueda a "ca Xorrús".⁽¹⁷⁾ Els integrants de les orquestres es col·locaven als menjadors i s'obrien les finestres i les portes dels balcons perquè la gent escoltés la música des del carrer. Aquest sistema ideat pels mequinensans permetia que, per un costat els músics no passessin fred, i per l'altre, que la gent pogués ballar amb més folgança en un espai tan petit i en un lloc tan costerut.

Anys 30. Músics de Mequinensa.

Finals del segle XIX. Components de la banda Santa Cecília. Font: BALAÑÀ (1994: 65).

Si bé és cert que durant la setmana d'activitats algú podia disfressar-se, el veritable carnaval començava el cap de setmana. En relació a aquesta celebració, hem pogut recopilar la següent folia festiva:

*«Carnistolta⁽¹⁸⁾ pega la volta,
pega-la bé que ton pare ja ve»*

que en poblacions veïnes s'escolta amb variants com la següent (BORAU i SANCHO, 1996: 137):

«Carnistoltes quinze voltes
i dilluns de mes a mes;
tots los dies fossen festa
i el domenge mai vingués
/i Quaresma no vingués»

3. CONCLUSIONS

Les festes de Sant Blas i santa Àgueda, les tradicions més arrelades i els seus “disfrassos”, no només no s'han perdut a Mequinensa, sinó que han evolucionat amb una notable repercussió arreu de la comunitat autònoma. Es manté, tanmateix, la mateixa emoció amb què els mequinensans de fa segles vivien aquestes festes, amb la mateixa implicació per part de grans i petits en els diferents actes que s'hi organitzen.

Els sants es continuen venerant en la seua onomàstica i el primer cap de setmana de febrer els mequinensans exposen les creacions que han elaborat durant tot l'any, primer en un “passacalles” que recorre la població, i més tard en un espectacle sense precedents que atreu a gent de molts indrets; divendres és el dia dels petits i dissabte el dels grans, les tardes per al concurs de “disfrassos” i les nits per al ball i la diversió.

El pas del temps no ha fet atenuar el fervor ni l'essència més primigènia d'aquesta festivitat que forma part de la tradició més arrelada del Poble, juntament amb les festes majors en honor a santa Agatòcia (celebracions conegudes com “la Santa” i a la venerada com la “santeta”). Tampoc s'han deixat de sentir durant segles les exclamacions de les dones de les dos germandats, que ara i adés interrompen els músics i el guirigall dels mequinensans amb: «Viva sant Blas! i Viva santa Àgueda!».

Maria Teresa Moret Oliver
Universidad de Zaragoza

BIBLIOGRAFIA:

BALANÀ, Pere (1994): *Les arrels islàmiques de Mequinensa*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

BORAU, Lluís i Carles SANCHO (1996): *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa. 2. Cançoner*. Calaceit: Instituto de Estudios Turolenses - Associació Cultural del Matarranya - Carrutxa.

DCVB = ALCOVER, A. M. & F. B. MOLL *Diccionari català, valencià, balear* <<http://dcvb.iecat.net/default.asp/>> [consulta: 27-05-2020].

DCECH = COROMINAS, J. & J. A. PASCUAL (1980-1991) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, 6 vol.

DECat = COROMINES, J. (1980-2001) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, 10 vol.

GONZALVO, Natalia (2002): «Los gozos de Fonfría». *Cuadernos*, 15. Calamocha (Teruel): Centro de Estudios del Jiloca, pp. 89-116.

MONTAL, Rafael (1997): *El pan y su influencia en Aragón*. Zaragoza: Institución “Fernando el Católico”.

MORET, Hèctor (1995): *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa 3. Gèneres menors de la literatura popular*. Calaceit: Instituto de Estudios Turolenses - Associació Cultural del Matarranya - Carrutxa.

NOTES

(1) Blas, la forma castellana, és l'emprada a Mequinensa, i no Blai, que és la pròpia del català.

(2) ORDEN VMV/2066/2018, de 3 de diciembre, por la que se declaran las “Fiestas de San Blas y Santa Águeda”, que se celebran en el municipio de Mequinensa (Zaragoza), como Fiesta de Interés Turístico de Aragón (*Boletín Oficial de Aragón* 28/12/2018, núm. 250).

(3) Emprem aquesta forma d'ara endavant ja que és la més habitual actualment i la que els informants diuen de forma espontània; val a dir que escoltem també “desfrassar” i “disflassar” (aquesta darrera el DCVB, s.v.: *disfressar*, la documenta a l'Empordà). Les dues variants (e/i) estan més que documentades, però és la forma en e, “desfrassar”, la que es documenta des de més antic, de *fressar* ‘marcar un rastre’ < ll. vg. *FRÍCTIARE i aquest derivat de FRICARE (*DECat* III, 147b).

(4) Volem manifestar el nostre agraïment a les persones que ens han proporcionat la informació per poder redactar aquest article, que no té més intenció que la de posar per escrit el record de temps passats. Vull donar les gràcies sobretot a Pilar Fornos Torres, Maria Oliver Fornos, Manuel Moret Adrià, Paquita Moles, Teresa Montornés Arbiol i Magdalena Godia Ibarz. Així mateix, a l'Hèctor Moret Coso,

que sempre pateix la revisió dels meus escrits i hi aporte els seus coneixements.

(5) Com ocorre en altres regions espanyoles com el País Basc o Castella.

(6) Fa referència a la Candelera o Candelària, forma castellana més estesa avui dia entre els mequinensans.

(7) Ja que és l'Ajuntament qui ara se'n fa càrrec de les despeses de tot el festeig: ball, concursos i premis per als guanyadors.

(8) Existeix tant la paraula *coca* com *coc*, que són del mateix origen però que fan referència, si més no en aquesta població, a productes diferents; la primera no té molla i la segona és un dolç més esponjós i paregut a un pa de pessic.

(9) A la ciutat de l'Alguer, a Sardènia, vaig poder constatar l'existència de la paraula "cucaroru", segurament del sard, per fer referència a un tipus de pa amb poca molla, sovint amb un ou al mig semblant al nostre "carambou", que es prepara per a la celebració de la Pasqua.

(10) Segons Montal (1997: 59-60) existeix una llarga tradició folklòrica en els cicles d'hivern en què es produeix repartiment de pa, per la qual cosa cal que ens remuntem ja a l'Antiga Roma on es produïa aquest fet des dels inicis de l'Epifania fins ben entrat l'hivern.

(11) Ens assenyalen els informants que al Poblevell, abans del trasllat al nou, sempre es resava a la mateixa casa; per san Blas a la de la "tia Felicidad", i el de Santa Àgueda a "ca

Xorrús", la tarde prèvia al dia de la seua onomàstica, el 3 i el 5 respectivament.

(12) Els més antics solien ser de sis.

(13) O simplement, "al de les betes", que era la forma com es coneixia a aquesta persona.

(14) Tot i que es podria dubtar de l'existència de la susdita ermita, perquè no s'ha trobat documentació fins ara, el cert és que me n'han parlat diverses persones de la població, recordada com un santuari que evocaven els més grans.

(15) Forma usada antigament per indicar una quantitat mínima, en el sentit de "una mica".

(16) Hi va haver diferents orquestres o conjunts al poble, entre les quals els informants recorden la banda "Santa Cecília", "Atlanta Club" i el "Conjunto Fernan", entre d'altres.

(17) Les mateixes cases on se solia resar el rosari.

(18) Cal entendre aquest mot amb el doble sentit, ja que existeix l'accepció encara vigent a Mequinensa de 'persona ridícula que realitza accions grotesques' (DCVB, s. v.: *carnistoltes*).

Foto: Turismo de Aragón.